

Пурнаҫпа яланах тан пынә

Раҫсей тата Чәваш Рес-публикн тава тивеслэ учи-телә, «Есләх Херлә ялав» орденән кавалерә, Аслә Отечественнай вәрса ху-тшанса 3-мәш степень Мух-тав орденне, 1-мәшпе 2-мәш степень Отечественнай вәрса орденәсе, «Хәюләх-шан», «Сапәсури паттәрләх-шан», «Сталинграда хәтәленәшән», «Баршавана ирәке кәларма хушәннә-шан», «Берлина илнәшән» тата ытти нумай медальсе-не тивеслэ пирән энтеш Миха-ил Яковлевич Гаврилов 85 сұл тултарчә. Вәл ресублика-ри палла ветерансенчен пәри. Унан ятне Чәваш энциклопедие тә кәртнә.

Михаил Яковлевич 1924 сұлхи юпа уйәхән 20-мәшәнче Юнкә яләнчи хрес-чен семейинче кун сути курнә. 1939 сұлта Юнкәри 7 класс вәренмелли шултан вәрен-се тухсан Етәрнери педаго-гика училищинче вәренлә. 1942 сұлта экзаменсене аһәслә тытнә хыҫсән пуҫла-мәш классене вәрентәнен учитель пулса тәнә. Ҙав сула хәйән ирәкәпе вәрса яма ыйтса районти ҫар ком-мисариатне пынә. Ана вара Владимир хулинчи пехота ҫар училищичне вәренме на-правлени панә.

Анчах та Сталинград патне-че херү сапәсусем пыниче пула ҫамрәк курсантсене вәренсе пәтериччәнә сапә-сава аһәтнә. 19 сула кайнә ҫамрәк разведчик 1943 сұлхи кәрләчә ураран йвәр аманатә. Ҙав уйәхрах унан пәртен-пәр пиччешә Василий сапәсу хирәнче пу-не хуратә. Ташмана пиччешәшән те тавәрса кә-мәл Михаил, ентә стройри службана юрәхскере, фрон-трах юлма хистет. Госпи-тальсәнче сиппенсе тухнә хыҫсән вәл санинструктора вәренсе тухатә. Вәрса пәтиччен 82-мәш стрелковий дивизин 601-мәш полкән ав-томатиксен ротин санинст-рукторә пулса сапәсәтә. 1944 сұлхи пуш уйәхән 31-мәшәнче пуҫран йвәр ама-натә. Контужи пулнә хыҫсән каллех госпитальте сывалма лекет.

Демобилизаци йәркипе 1945 сұлхи җүк уйәхәнче киле таврәннә. Ҙавантанпа Михаил Яковлевич хәйән пурнаҫне шул ачисене вәрентә воспитани парас есе халалланә. Есленипе пәрлех вәреннә. 1949 сұлта Чәваш учителәсен институнчен, 1954 сұлта И.Я. Яковлев ячеллә пединсти-тутран вәренсе тухнә, исто-ри учителән дипломе алла илнә.

Мәшәрә Виктория Никола-евна та (каҫал 80 сұл тул-тарчә) шулта 40 сұл йтла математикана вәрентнә. Семье 5 ачине ура сине тә-ратнә, аслә пәлү илме пу-ләшнә. 10 мәнукурн 7-шә аслә пәлүллә, ыттисем вәре-неҫсә кәна-ха. Прамәнуке-сем халлехе виҫсән.

Сумлә мәшәр (каҫал вәсем пәрлешни 50 сұл тултарчә), тахсанах пенсире пулн те, тулли пурнаҫпа пурәнәтә. Ҙуркунерен кәркунеччен таван ялта – хамәр райнти 1-мәш Май виҫсәлккинче, хәлле вара – Шурашәлта (семье кунта 1969 сұлтанпа пурәнәтә).

Ялта вәлле хурчәсем ерче-теҫсә, хәйсем ҫитәнтәрнә сад та пуян. Ветерансем шул ачисем патәнче те яла-нах кәтнә хәнасем. Унсәр пуҫне М.Я. Гаврилов нумай ҫулсем ентә истори, патриотизм, воспитани темисемпе район тата республика шай-әсенчи хәҫат-журналсенче материалсем пичетлесех тә-ратә. Юлашки сүлсенче унан аса илүсен 2 кәнеки пиче-тенсе тухнә. Автор татах тепә 3 кәнеке пичете хатәре-лесе ҫитәрнә, вәсем кәсех кун сути курмалла.

М.Я. Гаврилов Петәр Ху-санкай поэтпа, наука еҫчен-әсемпе Г.Н. Волковпа, Д.Е. Егоровпа, палла колхоз председателәсемпе Е.А. Ан-дреевпа тата В.В. Зайцевпа, А.Г. Николаевпа тата ытти нумай космонавтсемпе, тәрләрен палла ҫынсемпе тул-юкташлә пулнә е пәрлә елсәнә.

Сумлә юбилярпа пирән обшестволла корреспондент В. ФЕДОРОВ курса каласнә. Юбилярпа салам-

ланә май каласу ытларах М.Я. Гавриловән пиче-тенсе тухнә кәнекисем тавра пынә.

В.Ф.: – Михаил Яковле-вич, эсир сырнә хәҫат-жур-налти материалсене, аса илү кәнекисе валама та, хәвәрпа курса каласма та, яланах интереслә. Эсир шул ачисемпе ирттерекен «Паттәрләх уроксем» те вәсен асәнче емәрләхех

меншән пәшәрханатәп. Кун-та ачасем пуләшәҫсә. Ҙа-махран, кәнекесене набор-лана, редакциякә чухне.

В.Ф.: – Эсир техника ҫәнеләхәсемпе кәна мар, общество пурнаҫәнчи ҫәнеләхәсемпе те тан пыма тарәшнә. Ҙакә сирән пиче-тенсе тухнә кәнекесенчен те аван курәнәтә.

М.Я.: – Тәрәсех. Унсәрән мәнле-ха. Ҙамрәк чухне

юлмаллисем. Пурнаҫ ут-нинчен юлмастәр тесен йә-нәш пулматә: кәсье теле-фонәпе вәр-вар усә кура-тәр, мәшәра лартса шан-чәкләнах «Ока» автомаши-напа сула тухатәр: Мурка-ша, Шурашәлта, Шурашә-ла... Сире 85 сұл тултарнә тесе калама та хән.

М.Я.: – Борис Черток ака-демик тахсанах 90 сұлтан иртенә пулин те, паянхи кун та хәйән автомашинибе есе сүрет. Эпир вара, җавашсем, мәнрен кая-ха?

Шүтлемсәр каласан, эпә яланах техника прогресе-не, ҫәнеләхәсене кәмәлләнә. Ма-нан хай вәхәтәнче мотоцикл та, фотоаппарат та, радиола та, вәл вәхәтшән престижлә, модәри ытти япаласем те пулнә. Паллах, вәсене хам елсесе туяннә. Хама юсанә. Халә автомашинана юсама ывәлсем пуләшәҫсә. Компью-тера тәппипех алла илей-

эпир пурте улшәнүсемшән сунатпәр, каярах ләпланат-пәр, ватәлсан вара, Вольтер калашле, консерватор пулса таратпәр.

Ман вәхәтри пултарулла нумай ҫамрәк вәрсаһран тав-рәнаймарә. Ҙакна пәлсә-анланса тәни те пире, вәрса-ран таврәнма телей тивнисе-не, ләпланса ларма паман, пурнаҫа лайәхләтәсишән елсеме хистенә. Паллах, ылханлә вәрса чәрә юлни-сенне те нумай емәтне тат-ман мар. Хама илес пулсан, вәрсаһра йвәр аманни манән ҫар сыни пулса емәте татрә, каярахри йвәрләхәсене пула наукаһна каяс емәтә те пур-наҫланаймарә. Сапах та пур-наҫра хамән ывәрәна тәрәсех суйласа илтәме тесе шултар-пәп. Тәпәр енчен манән ҫам-рәк чухнехи чылай емәт ача-сенче, мәнүксене пурнаҫ-ланни савәнтаратә.

В.Ф.: – Михаил Яковле-

вич, сирән пәрремәш кәне-ке эсир Шурашәлта шул директорә пулса елсәнә сүлсем, унтах космонавти-ка музейне пуҫарса яни ҫинчен. Шурашәлта елсеме эсир аһәҫартран лекмен пек туйәнәтә, кунта та темәлне хавханану туйәмә илсе ҫитәрнә сире ахәртнәх...

М.Я.: – Эпә Шурашәлта елсеме күснә кәҫал 40 сұл тултарчә. Ку вәл 1969 сұлта пулчә. Чәнах та унччен 7 сұл малтанах, 1962 сұлхи сула уйәхәнче, Андриян Николаев пәрремәш хут космосра пулнә хыҫсән эпир Гена Хо-раськинпа, Мускаван яла канма килнә таванпа, манән мотоцикл сине ларса Шурашә-ла кайса килтәмәр. Паллах, пәлмен сүлсем ҫинче при-кликәнисемсәр пулмарә. Анчах ку пире ун чухне хә-ратман. Космонавтән шәллә-пе Петәрле курса каласма, сән үкәрәнме те май килнәчә.

Тата палла поэт Петәр Ху-санкай чәваш поэчәсене «Эпир халә космос паттәр-әсем умәнче парәмра» тесе чәнсе каланине хамәр еҫ ывәрәнчә эпир те, учитель-сем, пире те пырса тивет тесе йышәннә. Андриян вәҫвәҫемсә пире вәл сүлсен-че калама ҫук хавханан-тарнә.

Самах май, Шурашәлта елсеме пурәниччен эпә Ка-лайкасси, Урпаш (халә Етә-рне районне кәрет), Муркаш шулсәнче директор пулса елсәнә. Юнкә шулсәнче за-вуч пулса елсәнә сүлсенче (1962–1969 ҫҫ.) Спиридон Михайлов (Янтуш) неселәсе-не тәпчәсә пәлес тесе нумай елсәрәмәр. Ҙавән чухне ентә Юнкә шулне Спиридон Янтуш ятне патәмәр. Вәл пулнә ывәрәнсе кайса сүре-мелли велосипед туризмән маршутне те уснәччә.

Асаннә ытти шулсәнче елсәнә чухне те тарәшмәл-ли пайтах пулнә. Ахәртнәх, ун чухнехи пирән министр Г.С. Сидоров мана Шурашәла куҫарма сәнсе манән тәрлә шулсәнче елсесе тухнә опыта та шута илнә пулчә.

В.Ф.: – Сирән иккәмәш кәнеке хәвәрән ачаләхпа ҫамрәкләх ҫинчен, Гаври-ловсен йәх-тымәрне хал-лалланә еҫ. Ҙав вәхәтрах ку опытлә педагогән,

пурнаҫ тути-масине ҫител-әкләх курнә ҫыннән фило-софилле пәтәмлетү-ана-лизә темә те пулатә. Мән пулса иртнине эсир нимән пытармасәр каласа парә-тәр. Ман шутпа, ку вәл ву-лакәншән питә паха. Кәне-кере хамәр тарәхри тата Етәрне таврашәнчи халә те час-часах илтәнен нумай хушамат ил пулатә: Хо-раськин, Илугин, Елагин, Васюхин, Здорнов, Чу-гунов, Ухтанов т. ыт. те.

М.Я.: – Иккәмәш кәнекере ачаләхә: шул сүлсәнчи тата Етәрне вәреннә вә-хәтсәне аса илни. Ку кәнеке-не эпә аттепе аннене халал-ларам. Атте тимәрәҫә пулнә, пәрремәш тәнче вәрсине ху-тшәннә, 77 сула кайса сәре кәчә. Вәл пире Ваҫпапа икс-әмәре нумай аса вәрентнә. Шәл, пичче вәрсаһра пу-не хучә. Анне 87 сула кайса сәре кәчә. Паллах, вәл та маншән чи хәлчә сын пулнә.

Кәнекере субьективләра-х шухәшләнә ывәрәнсем те пур пулчә, анчах та эпә май пур таран объективлә пулма тарәшрәм теәссәм килет. Кәне-ке вулакәна кәштах та пулин пурнаҫ ҫинчен шухәшлама хистет пулсан, эпә питә са-ваннә пулаттәм. Этем пурнаҫсә сапах та питә кәске. Ана хаклама вәренсәҫә ҫам-рәксене. Ҙав шутрах сываҫ ҫынсене те, таван тавралаха та...

Тепәр 3 кәнеки хам вәрса сүлсәнче чәтса ирттерни, вәрса хыҫсәнхи сүлсем ҫин-чен пулчә. 3-мәш кәнекене Аслә Сәнтерү 65 сұл тултар-нине халаллатәп. Вәл ҫитес вәхәтрах тухмалла.

В.Ф.: – Ҙапла пултәрчә. Тепәр хут юбилей ячәпе сире, Михаил Яковлевич. Шуҳәшләнә ессене вәҫе ҫитерме вай-хал та сывләх пултәрчәр сирән.

М.Я.: – Тавтапуҫ. Сире те, хәҫат вулакәсене те сыв-ләх, аһәҫусем сунатәп.

РЕДАКЦИРЕН:
М.Я. Гавриловән 85 сұлхи юбилейне халалланә экспозицие район музейнә паллаша пулатә. Вәл шутра унан кун сути курнә кәнекисемпе те.

Сән үкәрчәкәре: Михаил Яковлевич хәйән мәшәрә-пе Виктория Николаевнапа.

Асләләхпа практика конференциянчен

Ҙыравсә-әсчаха халалласа

Ҙак кунсәнче пирән эн-теш, тәрлә енлә паләрнә ҫыравсә-әсчах Андрей Алексеевич Алексеев суралнәнпа 75 сұл тул-тарчә. Ҙавна май Чәваш патшаләх гуманитарни ин-ститучән, Чәваш халәх академиян, Чәваш наци конгресән тата район ад-министрациян пуҫарав-әпе А.Г. Николаев космо-навт ячеллә Калайкас-сичи пәтәмешле пәлү паракан вәтам шулта асләләхпа практика кон-ференцине ирттерчә.

Кәштах хамәр эн-тешәмәр пирки. Чәваш культуричче тарән йәр хәварнә чәлхәсә, исто-рик, фольклорист, наци юхәмән хәстарә, библио-фил, журналист, писа-тель А.А. Алексеев Ры-какасси яләнче суралнә. 1942–1949 сүлсенче Ка-лайкассичи ҫичә сүл вәренмелли шулта, 1950–1953 сүлсенче Мән Сәнтерти вәтам шулта вәреннә, таван колхозра елсәнә. Шулта вәреннә сүлсенчә вәл илемлә самахлахпа кәсәкләнма тытәннә, хаваслансах ирәклә изложенисемпе сочинисем сырнә.

Вәтам классенче вәреннә чухне Андрей сә-вәсем хайлама пулсатә.

Малтанах вәсем шулти стена хәҫатәнче кун сути курнә. Кәсех вара район хәҫатән редакцине те ҫитәссә.

1955–1960 сүлсенче И.Я. Яковлев ячеллә Чә-ваш патшаләх педагогика институтүн чәваш тата ывәрәс чәлхипе литерату-рин уйрамәнчә вәреннә. Студент сүлсәнче те наци культуричче пулас палла деятелә Андрей Рыка ятпа тәтәшәх савә-сем пичетләнә.

1960–1964 сүлсенче Самар хулаһән Чалла-пуҫ районнәнчә Сәнә Эш-тепен шулсәнче чәваш тата ывәрәс чәлхипе ли-тературичче вәрентнә, шул директорә пулса елсәнә. Чәваш патшаләх педаго-

гика институтүн чәваш чәлхипе литератури ка-федри сумәнчи аспиран-тураран вәренсе тухсан (1966 ҫ.) Чәваш АССР Министрсен Совечә сум-әнчи асләләх тәпчәв ин-ститучән чәлхе пайнече вай хунә (1966–1978 ҫҫ). 1979–1988 сүлсенче тәпчәвсә Чәваш кәнеке издательствичче вәренү кәнекисемпе пособийсе-не кәларакан редакцине елсәнә.

1988–2000 сүлсенче – «Таван Атәл» журналнә очерк, публицистика тата критика пайнә ертүси. А.А. Алексеев – юлаш-ки 60 сұл хушшинче тәрлә енлә пултарулахпа таван халәхра самай пә-ләрнә ҫыравсә-әсчах.

Тәпчәвсә халхи чәваш чәлхи синтаксисән объекчә шултанакан ят сәмах майлашәвәсен ушкәнәсене тата вәсен предложенири сыхәну меләсемпе месләчәсене сырса кәтарнә. Таван ҫырулах историәпе те нумай елсәнә. Таван хал-ләхән ҫырула култура историен тәрлә тапчәр-әсенчи хәш-пәр пуләмсе-не тата малтанхи чәваш чәлхәсене пурнаҫрәпе еҫә-хәлне хакласа вәл пуян содержаниллә ста-тьясемпе очерксем сырнә. ывәрәс сыравсис-ен еҫсәсене те чәвашла кусарнә.

1987 сұлтанпа А.А. Алексеев Раҫсей журна-лиссән пәрләхән, 1995 сұлтанпа РФ сыравсисен пәрләхән йышәнчә тәнә. 1992 сұлта йәркеләннә-ренлех Чәваш наци кон-гресән активәнчә пулнә. Асләләхпа практика конференциян кун йәркинче шулпа, асча-хан таван яләпе тата ки-ләпе паллаши, вил тәп-рине пуҫ тайни, наукапа практика конференцияй пулчә.

Андрей Алексеев асам-әпе сыхәннә пуху есә-хәлне Калайкасси шулсән ачисем, «Екрем» ансамбль (ертүси – ҘР культура тава тивәслә елсәнә В.А. Романов), «Аксар» студи (пуҫләхә –

А.В. Иванов) илемлетрәҫ. Конференцие район пуҫләхә Ю.А. Иванов, Калайкасси шул дирек-торә Л.И. Мочалов, ЧПГАИ директорә В.С. Григорьев, Чәваш халәх академиян хисәплә пре-зидентчә В.П. Станьял, Чәваш наци конгресән президентчә Г.Н. Архипов, конференци йәркеләүси Е.Е. Ерагин, хисәплә вәтә М.А. Алексеев уҫрәҫ.

Тухса каласакансем са-хал мар пулчәҫ. Вәсем хушшинче чәваш халәх асчахә Е.Е. Ерагин та, ЧПГАИ чәлхе пайнә пу-сләхә А.П. Хусанкай та, ЧПГАИ чәлхе пайнә ертүҫә-асләләхси Г.А. Деятрев та, Хветәр Аги-вер сыравсә та, чәваш халәх асчахә В.П. Станьял та, чәваш халәх поэчә Юрий Сементер те, таван пиччәшә М.А. Алексеев та, профессионал ҫырав-сәсен пәрлешәвән ертүләх пуҫләхә С.Л. Павлов та, ЧПГАИ чәлхе пайнә асләләхән аслә елсәнә А.А. Сосаева та, ЧПГАИ чәлхе пайнә асләләхән асләләх елсәнә Е.И. Батченко та тата ыттисем те.

Хамәр инф.

Сән үкәрчәкәре: наука-па практика конферен-цияй вәхәтәнчә.
И. КАРГИН сән үкәрчәкә.

Психикәлла сывләха управалли вунә кунләх

Савәк кәмәл кәрхи куна та сүтатнә

Октябрән 10-мәшәнчен тытәнса 19-мәшәччен пси-хикәлла сывләха управалли вунә кунләх тесе йы-шәннә. Ҙак вәхәтра шулта тәрлән мероприяти йәркеләрәмәр. Октябрән 19-мәшәнчә вара эпир 5-мәш, 6-мәш, 7-мәш, 8-мәш, 9-мәш класс ачисемпе тренингсем ирттерме шулларәмәр. Малтан тәплән хатәрлентәмәр. Шул директорә Ирина Петровна Федотова пире пулшәса пичә, мәншән тесен иккәмәш аслә пәлү илнә хыҫсән унан психолог дип-ломә пур.

Тренинга кәҫалхи илемлә ылтән кәркунне ытамә-нче ирттерме паләртәрәмәр. Шул стадионә сакна валли шәпах ывәрәнлә пулчә, мәншән тесен стади-он йәри-тавра йвәрәссем хуллен хумханни, сүлсә-сем чәштәртатса тәкәни илтәнәт, уҫә сывләш кил-енү күрет, кәркуннехи хәвел те хай пуррине аса ил-терет.

Малтанах пурте пәр савракаша тәрса тухрамәр та ачасене паянхи кун асамлахә пирки аса илтәртәмәр, пәр-пәринпе туслә, хавас кәмәллә пулмаллине аһлантартамәр. Кун хыҫсән ачасем хәйсен класс ертүҫисемпе класан-класан саланчәҫ. Ачасемпе тренингсене класс ертүҫисем Светлана Георгиевна Никифорова, Зоя Ивановна Антонова, Алиса Васи-льева Иванова, Зинаида Андреевна Антонова ирт-терчәҫ, вәсене шул директорә И.П. Федотова тата унан сүмә О.И. Рылина пулашрәҫ.

Ҙак кун ирттернә тренингсем ачасем тата учитель-сем хушшинчи сыхәнәва, тусләхә сирәпләтме пу-лашрә, эпир хамәрта тата ыттисенчә мән чухлә ыра ен пуррине куртамәр, пирән тата лайәхрах пулас килнине туйрамәр. Тренингсене татах ирттерме, уҫә сывләшра тәтәшәх пулма каласса татәлтәмәр.

Юлашкинчен пурте пәрлә сән үкәртертәмәр. Ки-ләшәтәр-и, савәк кәмәл-кулә кәрхи куна та сүтатнә.

З. АНТОНОВА,
9-мәш класс ертүси.
Сосновкари пәтәмешле пәлү паракан тәп шул.